

Alena Jaklová (České Budějovice)

První generace českých imigrantů v Americe a jejich periodický tisk

Кључне речи:

čeští imigranti v USA v 19. století, český imigrantský tisk ve Spojených státech amerických, žurnalistická čeština, integrace českých imigrantů do americké společnosti – proměny: názvů periodik, obsahově sémantické stránky žurnalistických textů, celkové struktury a tematiky periodik, verbální stránky žurnalistických textů.

Autorka u článku istraжуje češko-američku periodiku u XIX veku i početkom XX veka. Ona otkriva i identifikuje nastale промене u periodiци чешких емиграната проузроковане њиховом емиграцијом и адаптацијом у америчко друштво. Промене се, према ауторки, могу идентификовати у насловима посматране периодике, њиховој структури, тематици, садржају и семантици објављених текстова, а посебно на плану употребе лексике.

Čeští emigranti směřovali do Spojených států amerických především v období masové emigrace, tzn. v letech 1848–1914. Toto zaocéánské vystěhovalectví je v české historii zcela jedinečným jevem, a to jak svou početností, tak i tím, že jeho důsledkem byl vznik a formování nového etnického společenství.

Žurnalistika české emigrace v USA byla v 19. století platformou pro základní společenské, politické, světonázorové i estetické sebeuvědomování imigrantů, které v mnoha případech podmiňovalo orientaci v cizím prostředí. Česky tištěná periodika začala v Americe vycházet v šedesátých letech 19.

století a během čtyřiceti let, tzn. do konce století, bylo založeno zhruba 225 až 240 různých žurnalistických titulů. Stanovit zcela přesný počet krajanských periodik není možné, protože v průběhu druhé poloviny 19. století i ve století 20. vydávali čeští imigranti rovněž tiskoviny různých spolkových orgánů, bulletiny a kalendáře, z nichž některé vycházely velmi nepravidelně nebo existovaly tak krátce, že jejich existenci bylo obtížné vůbec zaznamenat.

Vrcholné období existence čechoamerického tisku v USA nastává na začátku 20. století; počet vydávaných periodik kulminuje v roce 1910 a dále pak počátkem dvacátých

США 2008

let 20. století. V roce 1910 bylo najednou editováno 150 českých a slovenských žurnalistických titulů a z toho více než dvě třetiny patřily českým novinám a časopisům. Kolem roku 1920 měla čechoamerická periodika nejvíce odběratelů, a vykazovala tudíž i nejvyšší náklad. Od té doby nastal pravidelný pokles, způsobený především nízkým počtem nových přistěhovalců.

Český imigrantský tisk se ve druhé polovině 19. století a v prvních dvou dekádách 20. století řadil jak objemem, tak i úrovní svých špičkových listů na jedno z předních míst v celé neanglické žurnalistické produkci v USA. Více periodik než Češi vydávali v té době pouze Němci, v menší míře pak Francouzi, Skandinávci (společně evidovaný tisk dánský, norský a švédský) a Španělé, tedy národnosti, které svou početností v USA Čechy vysoce převyšovaly.

Periodický tisk tištěný v mateřské řeči byl vždy určen jen pro ty přistěhovalce, kteří ještě nemluvili anglicky, tzn. pro příslušníky první generace. Mladí přistěhovalci se většinou snažili dospělí naučili novou řeč, vytvořili si stabilní pracovní kontakty a rychle se zařadili do cizí společnosti. Rezultátem tohoto procesu byla zdařilá integrace v jinonárodním prostředí. To ovšem znamenalo, že tito přistěhovalci už česky tištěné noviny a časopisy nepotřebovali, a nestávali se tedy ani jejich předplatiteli.

Zakladatelem čechoamerického periodického tisku byl V. Náprstek. V roce 1852 začal ve městě Milwaukee vydávat liberální, ostře antiklerikální a protirakouský list, týdeník tištěný v němčině *Milwaukeeer Flugblätter*. Tento týdeník byl mezi Čechy i Němci velice

oblíben, bohužel ale zanikl už v roce 1854, poté, co Náprstek z Milwaukee odcestoval.

Prvním čechoamerickým periodikem tištěným v mateřském jazyce byl týdeník *Slowan amerikánský*. První číslo vyšlo 1. ledna roku 1860 a jeho vydavatelem i redaktorem byl F. Kořízek v Racine. Ještě v lednu téhož roku vyšlo 1. číslo dalšího česky tištěného periodika, týdeníku *Národní noviny*. Tento list začal vycházet 21. ledna 1860 v St. Louisu nákladem Akcionářské společnosti v Soustátí americkém, jejíž vznik inicioval V. Náprstek. Prvním redaktorem *Národních novin* byl J. B. Erben.

Oba první čechoamerické listy byly založeny zhruba rok před tím, než v USA vypukla občanská válka (1861–1865). Za této všeobecně složité situace, zejména ale v důsledku finančních potíží, se *Slowan amerikánský* a *Národní noviny* spojily a vytvořily nový list, týdeník *Slávie*.¹ První číslo *Slávie* vyšlo 30. října 1861 a už brzy po svém založení se tento demokraticky orientovaný list stal nejvlivnějším českým periodikem v Americe. Zároveň to byl i list, který ze všech čechoamerických periodik vykázal nejdélší životnost; existoval až do roku 1946. Jeho prvními redaktory byli F. Kořízek, J. B. Letovský a F. Mráček.

V šedesátých letech 19. století založili Češi v USA ještě šest dalších periodik: týdeníky *Pozor*, *Katolické noviny*, *Pokrok*, *Národní noviny (II)*, *Slowan amerikánský (II)*² a měsíčník *Zvony*.

Češi v první generaci odmítali asimilaci jazykovou i kulturní, a to i přesto, že žili pod stálým ekonomickým tlakem dominantní skupiny. Angličtinu většinou neovládali a ti, kteří se usadili v čechoamerických ko-

- 1) V našem článku užíváme k označení tohoto týdeníku název *Slávie* s dlouhým kmenovým -á-, neboť tak zněl jeho titul v 1. čísle 1. ročníku. Až do konce 19. století se však v záhlaví listu nepravidelně střídal titul *Slávie* s kmenovým dlouhým -á- s titulem *Slavie* s kmenovým krátkým -a-.
- 2) V případě *Národních novin (II)* a *Slovanu amerikánského (II)* nejde o tituly totožné s prvními čechoamerickými listy, proto je označujeme číslovkou II.

munitách nebo na venkově, kde obdělávali půdu jen s pomocí členů vlastní rodiny, se v Americe mnohdy anglicky nenaučili po celý svůj život. To ovšem platí pouze pro přistěhovalce prvogenerační, jejich děti už byly vždy bilingvní a jejich vnoučata často česky vůbec nemluvila.

Jaká ale byla čeština užívaná přistěhovalci ve zcela odlišném mnohonárodním a mnohojazyčném prostředí? Je samozřejmé, že česky se mluvilo pouze v českých přistěhovalceckých komunitách a že čeština jakožto komunikační prostředek sloužila jen v běžném denním komunikačním styku. Její formu psanou a de facto i oficiální, tedy jakousi americkou normu češtiny, představoval právě jazyk periodik. Tato žurnalistická čeština se ale v Americe už v šedesátých letech 19. století lišila od českého jazyka užívaného ve vlasti. Přistěhovalci si s sebou do USA přinášeli znalost domácí podoby češtiny první poloviny 19. století, která nesla četné rysy češtiny humanistické. Již kolem poloviny 19. století se ale český jazyk doma začal prudce rozvíjet, a tím získávala čeština imigrantského tisku velice rychle archaický charakter. Tento rozdíl se pak prohluboval o to rychleji, že český jazyk zůstával pro imigranty kulturním symbolem češství a v duchu obrozeneckých idejí byl stabilně orientován do minulosti (Kučera, 1990). Zachovával si tak jistou archaičnost, projevující se v jazyce čechoamerického tisku na začátku druhé poloviny 19. století ve všech jazykových plánech, především ale v syntaxi, částečně i v tvarosloví a lexiku.

Rovněž povědomí jazykové normy, která byla i doma v té době ještě rozkolísaná, nebylo v cizojazyčném prostředí dostateč-

ně silné, neexistovala zde ani opora v jazyce mluveném, a to vedlo k nejistotě, umožňující pronikání nestandardních prvků do češtiny čechoamerických periodik. V textech se pak tato skutečnost projevovala zvýšeným množstvím nepravidelností, odchylek a chyb.

Změněné teritoriální, sociální a ekonomické podmínky v životě přistěhovalců však zároveň způsobovaly, že češtinu začala pomalu ovlivňovat americká angličtina. H. L. Mencken (1949, s. 655) uvádí, že první amerikanismy byly do americké češtiny převzaty právě žurnalisty, je ale zřejmé, že hlavní příčinou amerikanizace češtiny byly v angloamerickém prostředí nové pojmenovovací potřeby. Z tohoto důvodu také ještě zpočátku nedocházelo ke změnám v jazykové struktuře češtiny, v žurnalistických textech se ale začaly objevovat lexikální amerikanismy. Redaktoři užívali anglická slova tam, kde neexistoval odpovídající český ekvivalent nebo kde tento ekvivalent neznali, frekvencované anglické slovo také mohlo být v nové komunikační situaci významově jednoznačnější a výstižnější. Vliv odlišného etnického společenství a odlišných životních podmínek se tak v jazyce prvních čechoamerických periodik projevovat pouze náhradou některých výrazů českých za výrazy anglické, užití zpravidla ve snaze o co nejpřesnější vyjádření americké reality. Nejvíce lexikálních amerikanismů pronikalo do inzerátů a reklam.³

V průběhu 19. století se počet čechoamerických periodik rychle zvyšoval, takže na konci století vycházelo najednou 126 různých titulů. České noviny a časopisy četlo tehdy zhruba 135 000 čtenářů. Čechoamerická periodika se však v tomto období už

3) Inzeráty a reklamy, tehdy označované jako *ohlášky* nebo *oznámky*, byly důležitým a po zprávách druhým nejpočetněji zastoupeným útvarem v imigrantském tisku. Byla jim vyhrazena plocha minimálně jedné celé strany, zpravidla poslední. Inzeráty a reklamy byly vedle předplatného důležitým zdrojem příjmů pro všechny listy, které v té době existovaly.

lišila od žurnalistických titulů vycházejících v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století. Změny, které započaly již v osmdesátých letech, byly stále více důsledkem postupující asimilace původních přistěhovalců. Po formální i obsahové stránce se česky psané časopisy a noviny přibližovaly úzu tisku amerického. Čeští přistěhovalci si sice stále byli vědomi svého českého původu, jejich vnímání národní identity se ale ve srovnání s šedesátými lety změnilo. Již v průběhu osmdesátých let postupně odezněla idea panslavismu, pěstovaná na stránkách tisku v šedesátých a částečně i v sedmdesátých letech. Také verbálně proklamovaný ideál češství, který byl hlavním tématem prvních desetiletí, ztratil na konci století na aktuálnosti a rovněž texty volající po zachování české etnické identity i v budoucnosti se v periodikách z té doby už neobjevují.

Významnou míru integrace českých imigrantů do americké společnosti na sklonku 19. století dokládá vedle obsahově-sémantické stránky jednotlivých žurnalistických textů rovněž proměna celkové struktury a tematiky čechoamerických periodik té doby. Nápadný je zejména nárůst aktuálních informací o dění v USA, jejich rozsah a umístění na předních stranách listů. Ve všech tiskovinách jednoznačně převažuje zpravodajství, zprávy jsou uspořádány do rubrik a většina listů má svou pevnou tematickou strukturu.

O dění v Čechách ztrácejí přistěhovalci postupně zájem a zprávy z Čech přinášejí už jenom některé listy. Projevem postupující asimilace českých imigrantů v americkém prostředí je také proměna názvů periodik. V šedesátých letech jsou pojmenování imig-

rantských listů ještě odrazem ideálů, s nimiž čeští přistěhovalci na americký kontinent přišli; celkem třikrát je užít název *Slovan, Slávie*, dvakrát atribut *národní*. V devadesátých letech se ale už Češi hlásí k Americe i tituly svých novin a časopisů; mnohé z nich jsou dokonce sebereflexí imigrantů samých: *Chicagský občan, Minnesotan, Republikán, Americký občan, Američan*.⁴

Verbální stránka čechoamerických periodik je v té době značně různorodá. Jazyk jednotlivých listů se navzájem liší, a to zejména tím, do jaké míry respektuje ustálenou humanistickou tradici, dodržovanou v předchozích desetiletích hlavně ve skladbě větné. V tomto ohledu zde existují periodika, jejichž jazyk lze označit jako konzervativní, a naopak periodika verbálně progresivnější. Protože čechoamerická periodika 19. století byla po formální i obsahové stránce výsledkem činnosti svých redaktorů, je i tento rozdíl podmíněn hlavně tím, jak jednotliví redaktori ovládali český spisovný jazyk a jeho tehdejší rychle se vyvíjející normu. A to zpravidla souviselo s dobou, kdy do Ameriky emigrovali.

Amerikanizace,⁵ která v důsledku pokračujícího přílivu nových přistěhovalců postupovala zatím pomalu, se na přelomu století stále ještě jazykově příliš neprojevovala. Přesto však lze v jazyce krajanských periodik,⁶ stejně jako v jejich celkové jazykově-stylové výstavbě určitě změny zaznamenat. Zatímco předchozí novinářská tvorba byla charakterizována rétorickým stylem, patosem a mnohými jazykovými nedostatky, stává se styl krajanského tisku od devadesátých let věcnější a střízlivější, rozšiřuje se

4) Podrobněji viz A. Jaklová, 2006b.

5) Termínem *amerikanizace* označujeme v tomto textu změny v rovině lingvální.

6) Mezi nejvýznamnější periodika v té době patřila *Denice novověku, Pokrok Západu, Slávie, Slovan amerikánský (11), Svornost, Duch času, Hlas, Dělnické listy, Národ, Hospodář, Američan, Denní hlasatel* nebo *Ženské listy*.

zpravodajství, zprávy se zkracují, vznikají a ustalují se pravidelné rubriky, stabilizuje se pevná tematická struktura listů.

Čeští přistěhovalci se po imigraci do USA ocitli v kontaktní situaci, pro niž je vždy příznačný jednosměrný vliv jazyka skupiny dominantní na jazyk skupiny minoritní, a tedy i transfer prvků dominantního jazyka do všech oblastí jazykové struktury jazyka menšinového/přijímacího, to znamená do lexika, fonologie, morfologie i syntaxe. Jazykové změny způsobené kontaktem mají množství příčin sociálního i psychologického charakteru. Zachytit tyto změny jakožto důsledek kontaktu dvou různých jazyků je tudíž de facto nemožné. Můžeme je zaznamenat až tehdy, když jsou dostatečně výrazné a užívá je větší množství komunikantů.

Změny vyvolané jazykovým kontaktem češtiny s angličtinou na území USA mají v našem materiálu různý charakter také proto, že východiskem analyzovaného jazyka čechoamerických periodik není jedna podoba češtiny, nýbrž její rozmanité dobové podoby v závislosti na tom, kdy Češi do Ameriky přicházeli. V 19. století se ale působení angličtiny na češtinu projevovalo vždy nejdříve a nejnapadněji v oblasti lexika.

Lexikální amerikanismy zařazované v devadesátých letech do českých žurnalistických textů mají ve většině případů platnost tzv. citátových podob, to znamená, že nejsou překládány (český ekvivalent autorům mnohdy schází). Bývají užity v různých podobách. Méně často stojí ve své základní podobě a nejsou nikterak počešťovány, např.:

Praktický *plumber*, zavaděč plynu a stavitel stok, prodává roury plynové, potrubí do stok, cement, vápno, hadice (šlauchy).

Amerikanismus *plumber* ('instalatér, klempíř') je do české věty zařazen v originální, citátové podobě, bez jakýchkoli lingvistických úprav a významových změn, což dokládá, že autor jeho český jazykový ekvivalent patrně neznal. Tato reklama je ovšem zajímavá i výskytem lexikálního germanismu. České slovo *hadice* je zde „přeloženo“ německým výrazem *šlauchy* (něm. r Schlauch 'hadice, trubice'), které bylo zřejmě v mluvené češtině doma i v Americe běžně užíváno.⁷ To, že autor přesto ve svém textu uvádí na prvním místě spisovné slovo české, jehož význam de facto vykládá známějším germanismem, dokládá jeho snahu po českém spisovném vyjadřování, typickou nejen pro komunikační situaci v Čechách ve druhé polovině 19. století, ale i pro psanou oficiální komunikaci mezi zámořskými krajany.

Lexikální amerikanismy jsou v čechoamerickém tisku na konci století většinou různě upravovány. Nejčastěji jde o adaptaci morfologickou; tu určuje způsob, jak se začleňují do českého slovtvorného systému. Substantiva se českým slovtvorným formantem zároveň přiřazují k příslušnému jmennému rodu a deklinačnímu paradigmatu, slovesa k příslušnému konjugačnímu paradigmatu:

Elegantní nová residence na lotech se záhradou k okamžitému použití na měsíční splátky (angl. lot 'parcela, pozemek').

Obilí se začne sít v březnu, korny se sází ke konci dubna a v máji; obilí se sklízí v červenci, korny od října až do jara (angl. corn 'kukuřice').⁸

- 7) Téměř všichni čeští přistěhovalci němčinu ovládali, navíc se alespoň zpočátku usazovali vedle Němců, kteří jim byli blízcí jazykem i stylem života.
- 8) Přejatá substantiva psaná česky byla zařazována k rodu podle svých českých ekvivalentů: *corn* 'kukuřice' - *korna*, femininum.

Slovesa přejatá z angličtiny byla v češtině formálně upravována vždy. Nejčastěji se zařazovala pomocí kmenotvorné přípony *-ova(t)* k českému typu *kupovat*:

V Grauerově pivovaru skébuji dělníci J. Wenzl, Karel Müller, L. Scheff a Winterman. Poslední je ničema prvního řádu, neboť má svůj vlastní dům v ceně \$7000 a dosti peněz, vzdor tomu ale šel ihned skébovat.

328

Anglický výraz *scab* má platnost jak verba s významem 'rušit stávkou práci, pracovat za nižší mzdu', tak i substantiva ve významu 'stávkokaz'. Od tohoto substantiva je českým sufixem *-ský* tvořeno adjektivum, které se dále skloňuje:

Naproti tomu značný počet hostinských odřekl hned skébské pivo, nohem více jich slíbilo též, že během týdne spojení své s pivovary skébskými přeruší.

Z výše uvedených dokladů vyplývá, že většina lexikálních amerikanismů si v češtině zachovávala svůj původní základní význam, že se však různé formálně proměňovala. Kromě úprav slovtvorných a morfologických šlo také často o úpravy hláskové. Všechny hláskové úpravy, jejichž realizací je v případě našich tištěných materiálů podoba grafická, kopírují akustickou podobu anglických slov, což dokazuje, že tyto výpůjčky pronikaly do češtiny na území USA pouze při přímém kontaktu komunikantů.

Méně často než s vlastními lexikálními amerikanismy se v textech čechoamerických periodik setkáváme také s doslovnými překlady anglických slov nebo slovních spojení. V některých případech, zejména u názvů nových reálií, jejichž české ekvivalenty krajané zřejmě neznali, jde o překlady nepřesné, např.:

Máme též velký počet farem i divokých pozemků na prodej (angl. wild land, č. 'pozemek s neobdělávanou půdou');

Svobodná jízda pro listonoše (angl. free, č. 'volná, zadarmo');

O časové tabulky jízdy, lístky a všechny ostatní zprávy hlase se u staničních jednatelů (angl. timetable, č. 'jízdni řád') ap.

Užívání dvou/více jazyků v jednom komunikátu je označováno jako přepínání kódu (*code-switching*). Setkáme-li se s tímto mechanismem v žurnalistických textech, v tisku, znamená to, že nejen autor/redaktor, ale i čtenáři/členové imigrantské komunity již ovládají oba jazyky a stávají se, nebo už jsou, bilingvní. Koncem století jsou už v některých krajanských periodikách, například ve *Slávii*, *Hlasu*, *Pravdě* nebo ve *Slovanu americkém*, publikovány nejen jednotlivé anglické výrazy či věty, ale dokonce celé texty; nejčastěji jsou to texty reklamní.

Čeští imigranti poté, co se naučili dobře anglicky (především příslušníci druhé generace), užívali ve své komunikaci také jazykový mechanismus označovaný jako střídání kódů (*code alternation*). Bilingvální mluvčí pak užívá jeden ze svých jazyků v určitém komunikačním prostředí, druhý v prostředí zcela odlišném. V aplikaci na situaci českých přistěhovalců lze říci, že se rozdíl v komunikaci českým nebo anglickým jazykem mohly s jistým omezením projevit už v rodinách. Muži v první generaci pracovali většinou mimo dům nebo byli ve styku s jinoetnickými než pouze českými zákazníky, a proto si museli osvojit angličtinu, zatímco ženy byly většinou doma, zůstávaly tedy monolingvní.⁹ S klasickým případem střídání kódů se ale

9) Ve druhé polovině 20. století, kdy do USA přicházeli čeští imigranti, kteří angličtinu již ovládali, mělo střídání kódů také takovou podobu, že oba mluvčí v rodině, tedy muž i žena, byli bilingvní, doma hovořili česky, a to i se svými dětmi, mimo dům ale všichni komunikovali anglicky.

setkáme u dětí českých imigrantů. Zatímco doma se svými rodiči hovořily česky, na veřejnosti, v zaměstnání i mezi sebou komunikovaly už pouze anglicky.

Čečoamerická žurnalistika je odrazem historie české emigrace ve Spojených státech amerických tím, že reflektuje postupnou

amerikanizaci přistěhovalců, a to po stránce jazykové, národnostní, kulturní i sociálně ekonomické. Jde tedy o téma závažné, ale dosud bohužel jen málo prozkoumané. Je proto nutné věnovat mu co nejdříve náležitou pozornost.

summary

The first generation of Czech immigrants in America and their periodicals

The study describes the Czech-American periodicals of the 19th and the beginning of the 20th century, tracing down the changes brought about in the press of the Czech immigrants through their gradual integration into American society. Such changes could be identified in the titles of the periodicals, in their whole structure and subjects as well as in the contents and semantics of the journalistic texts, especially in their vocabulary.

Literatura

- Jaklová 2006a: **Jaklová, A.** Čečoamerická periodika 19. století. – Brno: Nadace Universitas Masarykiana v Brně, Akademické nakladatelství CERM. – 333 s.
- Jaklová 2006b: **Jaklová, A.** Proměny identity českých imigrantů na pozadí čečoamerického žurnalistického diskurzu 19. století. – In: Komunikace – styl – text. – České Budějovice: Jihočeská univerzita. – s. 99–103.
- Kučera 1990: **Kučera, K.** Český jazyk v USA. – Praha: Univerzita Karlova. – 244 s.
- Mencken 1949: **Mencken, L. H.** The American Language. An Inquiry into the Development of English in the United States. – New York: Alfred A. Knopf.